

CHUDOBA MLÁDEŽE a SOCIÁLNE VYLÚČENIE V EURÓPE

Obsah

ÚVOD – KOMPLEXNÝ PRÍSTUP K ZAČLENENIU MLÁDEŽE	3
Časť 1 – Národná úroveň: problém, príčiny, dôsledky	5
1. Chudoba a sociálne vylúčenie.....	5
2. Prístup k službám	7
3. Prístup k vzdelaniu a službám	9
4. Zamestnanosť a pracovný trh	11
5. Participácia a posilnenie postavenia.....	14
K integrovanému prístupu k chudobe mladých.....	15
Časť II Európska úroveň: Akú úlohu pre Európsku úniu?	16
1. Problémy mládeže v stratégii Európa 2020 a v ďalších európskych inštitúciách..	16
2. Garancia pre mladých	18
3. Úloha EU fondov	18
Odporúčania pre Európsku úniu	20

ÚVOD – KOMPLEXNÝ PRÍSTUP K ZAČLENENIU MLÁDEŽE

Situácia mladých ľudí na trhu práce v Európe je dnes jednou z najdiskutovanejších tém, veď miera nezamestnanosti mladých v r.2013 dosiahla 23,4% (EÚ-28, Eurostat) a v krajinách ako je Grécko či Španielsko dokonca viac ako 55%. Prioritou vlád ako aj Európskej únie je urýchlené riešenie tohto problému. Menej známe číslo šokuje ešte viac: v roku 2012 zažívalo chudobu a sociálne vylúčenie až 29,7% európskych mladých mužov a žien (EÚ-28, Eurostat, 2012). Avšak diskusie sa v jednotlivých krajinách i v rámci Európy naďalej orientujú len na istú časť tohto problému, zameranú hlavne na zamestnanosť a integráciu na trhu práce. Ďalšie zásadné otázky, ako je chudoba mládeže a sociálne vylúčenie, diskriminácia, rôzne prekážky, ktorým čelia mladí ľudia, prístup k službám, práva mládeže a posilnenie ich postavenia ako aj spoločenská participácia sú okrajové alebo celkom opomínané pri tvorbe politik. Najväčším bohatstvom a nádejou Európy do budúcnosti sú mladí ľudia, nielen mladí pracujúci.

EAPN sa domnieva, že súčasné prístupy zamerané len na zamestnanosť nebudú dostatočne zohľadňovať rozmanitosť mládeže a to bude mať za následok stratenú generáciu mimo trhu práce. Cieľom by malo byť začlenenie mladých, pričom zamestnanosť by mala byť kľúčovým prvkom, nie však jediným zameraním. Sme presvedčení, že je dôležité zamerať sa na univerzálnu stratégiu na podporu sociálneho začlenenia, ako aj na ciele prístupy k sociálne zraniteľnej mládeži a zohľadniť aj iné aspekty okrem zamestnanosti. Hoci je univerzálny prístup dôležitý (napr. prístup k univerzálnej sociálnej ochrane a kvalitným službám, alebo nástroj „Záruka pre mladých“), nevyhnutné sú aj osobitné, prispôsobené opatrenia tak, aby sa daná intervencia dostala po tých najviac vylúčených, vrátane tých, ktorí čelia viacnásobnej diskriminácii – mladé ženy, nízko kvalifikovaných mladých ľudí, vidiecku mládež, mládež z etnických menšín alebo mládež z radov migrantov, mládež so zdravotným postihnutím alebo trpiacu závislosťami alebo zdravotnými ťažkosťami vrátane problémov mentálnych či depresí, ale tiež mladých a osamelých rodičov. Dnešné deti sú zajtrajšou mládežou, preto je rovnako dôležité zamerať sa na začlenenie a pohodu dieťaťa, ako aj na včasný prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a starostlivosti, a to prostredníctvom podpory rodín, detí a mládeže, aby mohli viesť slušný život bez chudoby a vylúčenia.

Nie všetci mladí ľudia sa dokážu zamestnať ihneď, mnohí z nich vyžadujú prístup „šitý mieru“, vrátane poradenstva, pomoci so vstupom do sveta práce, a niektorí mladí ľudia pracovať nemôžu. Prístup k riešeniu problémov mládeže vyžaduje radikálnu zmenu založenú na právach, začínajúc štruktúrnymi a osobnými príčinami až po navrhnutie komplexných, integrovaných riešení. Tieto iniciatívy by mali byť plne integrované do širších národných a európskych stratégií boja proti chudobe, a založené na inkluzívnych rámcoch, ako sú napr. spoločné ciele Otvorenej metódy koordinácie v sociálnej oblasti (prístup k právam, prostriedkom a službám), Odporúčanie o aktívnom začleňovaní (primeraná podpora v oblasti príjmov, prístup ku kvalitným službám a podpora v oblasti začleňujúceho trhu práce) a Odporúčanie o investovaní do detí (prístup k primeraným prostriedkom, prístup ku kvalitným službám, právo na účasť).

Tento pozitívny dokument predstavuje aktívny príspevok EAPN k diskusiám o začleňovaní mládeže opierajúc sa o národné podmienky a skúsenosti našich členov v tejto oblasti. Vychádza z podrobných diskusií, ktoré sa uskutočnili v októbri 2013 a vo februári a máji 2014 v skupine EAPN zameranej na stratégie začleňovania v EÚ, ako aj z odpovedí na dotazník zaslaný do našich národných sietí a európskych organizácií. Mládež tu definujeme podľa Eurostat-u (vek 15-29 rokov). Dokument prináša prehľad hlavných problémov, ktoré ovplyvňujú mladých ľudí v ich každodennom živote. V úvode vymedzuje problém, skúma jeho hlavné príčiny a napokon navrhuje riešenia a osvedčené postupy. Posudzuje tiež iniciatívy na európskej úrovni a predkladá konkrétne odporúčania ku

komplexnému prístupu k profesijnému a sociálnemu začleneniu mladých žien a mužov v Európe. Pozičný dokument je primárne určený pre členov EAPN na usústavnenie nášho súčasného chápania prekážok a riešení okolo začleňovania mládeže, vytvorenie konsenzu v súvislosti s touto problematikou, pre informovanie o mládežníckych politikách na národnej i európskej úrovni, ako aj pre prezentovanie našich požiadaviek na národnej a európskej úrovni.

Slovenský preklad dokumentu EAPN je na niektorých miestach doplnený o aktuálne údaje týkajúce sa Slovenskej republiky. Doplnenia sú uvádzané formou poznámok pod čiarou alebo v rámčekoch.

Časť I NÁRODNÁ ÚROVEŇ: PROBLÉMY, PRÍČINY, RIEŠENIA

1. Chudoba a sociálne vylúčenie

1.1. Určenie problému

Chudoba, vrátane **medzigeneračnej chudoby**, je hlavnou prekážkou, ktorá mladým ľuďom bráni viesť dôstojný, plnohodnotný život bez utrpenia a vylúčenia. Naším východiskom je viacrozmerná definícia chudoby ako takej nedostatočnosti príjmov a prostriedkov, ktorá ľuďom znemožňuje rovnocennú spoločenskú účasť (participáciu) a životnú úroveň, aká sa v ich spoločnosti považuje za prijateľnú. Problémy spôsobuje aj slabé alebo chýbajúce pokrytie sociálnou ochranou v niektorých krajinách, nedostatočný súlad politických opatrení a slabá podpora v zlomových životných obdobiach.

Užitočným rámcom pre analýzu životných podmienok mladých ľudí je odporúčanie Európskej komisie „Investovanie do detí“, ktoré hovorí o troch vzájomne sa posilňujúcich pilieroch začlenenia: dostatočné prostriedky (z práce alebo podpory príjmov), prístup k službám a spoločenská účasť. Začlenenie mládeže a oslobodenie sa od chudoby by mali byť kľúčovou spojnicou prepájajúcou rôzne politické iniciatívy zamerané na mládež a zdôrazňujúcou integrovaný prístup.

Ako je zrejmé zo štatistík, chudoba mladých ľudí rastie celoplošne: podľa Eurostatu je takmer tretina mládeže v Európskej únii (29,7% v EÚ-27 v r. 2012) ohrozená chudobou a sociálnym vylúčením (kombinácia rizika chudoby, materiálnej deprivácie a domácností nezamestnaných osôb). Toto číslo sa v posledných rokoch zvýšilo o viac než 4 percentuálne body z 25,8% v r.2009¹. Pokiaľ ide o riziko peňažnej chudoby, postihnutých je 19% mužov a 21,2% žien. Nedostatok podpory príjmov a prístupu k službám v kombinácii s absenciou dôstojných pracovných miest a nárastom chudoby zamestnaných medzi mladými ľuďmi sú hlavnými faktormi, ktoré k tejto situácii prispievajú.

Primeraná podpora príjmov sa tak stáva zásadnou otázkou, pretože v mnohých krajinách mladí ľudia, ktorí nikdy neboli zamestnaní, nemajú prístup k podpore v nezamestnanosti, alebo minimálnemu príjmu, alebo iným dávkam, prípadne sú výslovne vylúčení pre vekové obmedzenia zakotvené vo vnútroštátnych podmienkach pre sociálnu pomoc.²

Pri absencii systémov adekvátneho minimálneho príjmu sa mladí ľudia musia často spoliehať na svoje rodiny, čím sa vytvára fenomén skrytej chudoby mládeže a tiež dochádza k väčšej deprivácii v ich rodinách. Táto vynútená závislosť na rodičoch, ktorá často trvá až do tridsiatky mladého človeka, zakrýva nedostatok príležitostí a chudobu, ktorej čelia mladí ľudia. Potreba zabezpečiť svoje deti po dlhšiu dobu predstavuje nielen väčšiu finančnú záťaž pre rodičov, ale je tiež prekážkou pre autonómiu mládeže, narúša nezávislosť a postavenie mladých ľudí a tým vedie k pokračovaniu chudoby v rodinách. To je veľkým problémom hlavne v krajinách ako Španielsko, Taliansko a Grécko, kde je veľmi vysoká miera nezamestnanosti mladých a neexistujú národné systémy minimálneho príjmu. Aj nedávne úsporné škrty postihli tak dávky v nezamestnanosti ako aj sociálnu pomoc a došlo k sprísneniu nárokovateľnosti a tým často k vylúčeniu mladých ľudí.

¹ Medzi mladými Európanmi vo veku 16 až 24 rokov bolo v roku 2013 ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením až 31,6 %. V roku 2009 to bolo len 27,9 %. Ohrozenie chudobou alebo sociálnym vylúčením tu teda narástlo o 3,7 percentuálneho bodu. Na Slovensku ohrozenie chudobou alebo sociálnym vylúčením v tejto vekovej skupine narástlo z 22 % na 24,1 %. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

² Vekové obmedzenie pre pobranie dávky v hmotnej núdzi platí aj v Slovenskej republike, a to v prípade, ak mladý človek vo veku do 25 rokov žije v domácnosti svojich rodičov. Vtedy je posudzovaný ako člen domácnosti rodičov a aj keď nemá žiadny príjem, nemá nárok na samostatnú dávku (*poznámka z k*)

Vylúčenie je tiež na vzostupe, pretože diskriminácia je stále rozšírená a to je faktor, ktorý výrazne prispieva k chudobe mladých ľudí, nezamestnanosti a sociálnemu vylúčeniu.

Vzhľadom na čoraz vyšší počet diskriminačných faktorov (pohlavie, sociálno-ekonomické postavenie, etnický pôvod, zdravotné postihnutie) je dnes takmer každý mladý človek v Európe diskriminovaný aspoň na základe jedného dôvodu. V seba obnovujúcom sa začarovanom kruhu je samotná chudoba (tzv. sociálno-ekonomické postavenie) jedným z najsilnejšie diskriminačných dôvodov, čo vedie k ešte väčšej chudobe a sociálnemu vylúčeniu tých, ktorí sa už narodili v rodinách trpiacich biedou.

Navyše čoraz viac mladých ľudí, najmä mladých žien, sú **rodičmi** alebo **osamelými rodičmi** so zložitou rodinnou a bytovou situáciou, **alebo bojujú so závislosťami a duševnými problémami** a čelia **stereotypom zo strany médií a šikanovaniu rovesníkov**. Zvláštnou kategóriou sú **mladí ľudia, ktorí vyrastali bez rodičov**, a to buď v štátnych zariadeniach alebo so vzdialenými príbuznými, keď boli ich rodičia v zahraničí. Sociálne a profesijné vylúčenie týchto mladých ľudí je na vzostupe, pretože existujúce politiky sú zle navrhnuté a existujúce systémy zle vybavené pre zabezpečenie rovnosti a začlenenia poskytovaním potrebnej podpory týmto skupinám.

1.2. Základné príčiny

Medzi členmi EAPN existuje zhoda v názore, že **chýbajúci alebo obmedzený prístup k primeranej sociálnej ochrane** je jednou z hlavných príčin chudoby mladých ľudí spolu s **nedostatočným prístupom k právam, prostriedkom a službám, vrátane práva na dôstojnú prácu**. Nedostatok prostriedkov od raného detstva a počas celej mladosti znamená vyrastať v chudobe a materiálnej deprivácii, nemať prístup k službám a príležitostiam, mať problém so začlenením na trhu práce a stratiť prístup k právam účasti. Dopady zle navrhnutých programov sociálnej pomoci sú zjavné najmä v úrovni dosiahnutého vzdelania a profesijnej integrácii, kde je posolstvo jasné: chudoba vzniknutá z nedostatku primeranej podpory príjmov je hlavnou prekážkou prístupu k zamestnaniu, vzdelaniu a iným službám, ako aj sociálnej participácii. Ďalším faktorom je aktuálna negatívna súhra medzi podporou príjmov a aktivačnými politikami v rámci aktívneho začleňovania, keď sú dávky podmieňované akceptáciou akejkoľvek práce, hoci aj práce nízkej kvality. Tento začarovaný kruh účinne odsudzuje mladých ľudí na chudobu pracujúcich (ak prijímú zle platenú prácu) a nepracujúcich (ak odmietnu zle platenú prácu a tým prídu o dávky).

Slovensko: Od roku 2013 mladí nezamestnaní, ktorí ešte nemajú 18 rokov, nemajú možnosť zúčastňovať sa malých obecných služieb a získať aktivačný príspevok. Toto obmedzenie malo zabrániť predčasnému odchodu zo školy, ku ktorému mladých ľudí z chudobných domácností lákala táto možnosť. V marci 2011 bolo na úradoch práce evidovaných 3 569 nezamestnaných mladších ako 18 rokov. V novembri 2014 to bolo už „len“ 2 705 mladých, z toho 828 malo neukončenú základnú školu a 1759 len základnú školu.

Hlavnou príčinou pretrvávajúceho a zhoršujúceho sa sociálneho vylúčenia a diskriminácie je to, že **európske krajiny nepresadzujú spravodlivé rozdelenie bohatstva a prostriedkov, ani nepodporujú začleňujúce, sociálne súdržné spoločnosti založené na solidarite a právach a presadzujúce** aktívnu antidiskriminačnú politiku pre všetkých. Štrukturálne príčiny chudoby je potrebné riešiť na systémovej úrovni znížením nerovnosti, najmä v prístupe k príjmom a bohatstvu. Podľa skúseností väčšiny národných sietí EAPN, sociálno-ekonomické postavenie ľudí, ich chudoba, etnický pôvod, rod, zdravotné postihnutie a/alebo zdravotné problémy sú rozhodujúce pre ich diskriminovanie a zamedzenie prístupu k právam, prostriedkom a príležitostiam. Faktormi, ktoré prispievajú k týmto spoločenským postojom, sú **nevhodné politiky, ktoré nebojujú účinne a aktívne proti diskriminácii**

a nepodporujú súdržnosť a začlenenie, ako aj nesprávne informovanie a stereotypy v médiách, čo prispieva k negatívnym spoločenským praktikám vylúčenia a udržiavaniu kolobehu chudoby, diskriminácie a znevýhodnenia.

1.3. Čo je potrebné

Komplexný prístup k znižovaniu chudoby vyžaduje integrovanú stratégiu, ktorá vnesie rovnováhu do rozdeľovania príjmov a prostriedkov, zabezpečí rovnaký prístup k právam, prostriedkom a službám a spravodlivé rozdeľovanie prostredníctvom daní a verejných služieb. V rámci tohto prístupu sú pre kľúčové skupiny, akou je mládež, potrebné osobitné cesty a podporné mechanizmy.

Zvýšené sociálne dávky pre deti a mládež

Tak ako v označení nedostatočnej alebo neexistujúcej podpory príjmu za hlavnú príčinu chudoby mládeže, aj v návrhu riešenia existuje medzi členskými organizáciami EAPN konsenzus. Sociálna pomoc, najmä podpora minimálneho príjmu (na slušnej úrovni), podpora v oblasti bývania a dávky v nezamestnanosti, rovnako ako aj podpora rodiny, vzdelávania a prídavky na deti – to všetko je potrebné zvýšiť, tak pokiaľ ide o kvalitu, ako aj z hľadiska poskytovania, aby sa dostali k tým rodinám, k tým deťom a k tým mladým dospelým, ktorí to najviac potrebujú a mohli uniknúť medzigeneračnej chudobe a využívať rovnaké príležitosti v spoločnosti a na trhu práce.

Komplexné politiky zamerané na zabezpečenie rovnakých príležitostí a boj proti chudobe a vylúčeniu

Vlády musia zaviesť právne predpisy a opatrenia, ktoré podporujú rovnaké práva a príležitosti a musia aktívne bojovať proti diskriminácii a nerovnosti, vrátane nerovnosti žien a mužov a zabezpečiť, aby mladí ľudia neboli trestaní za svoj pôvod a osobné vlastnosti ale naopak, podporovaní tak, aby sa mohli vymaniť z chudoby a sociálneho vylúčenia a viesť slušný život.

2. Prístup k službám

2.1. Určenie problému

Prístup ku kvalitným službám pre všetkých je základným právom a kľúčovým predpokladom pre vytvorenie rovnej spoločnosti. To je dôležité najmä pre znevýhodnených mladých ľudí, a to v prvom rade čo sa týka dostupnosti bývania, ale aj zdravotných a sociálnych služieb, vrátane komplexného poradenstva a podpory. Mladí ľudia, najmä mladé ženy, sú tiež rodičmi, niekedy osamelými rodičmi, niekedy mladistvými rodičmi a niekedy dokonca oboje, čo je vážna záležitosť vyžadujúca náročné služby šité na mieru, ako je dostupná starostlivosť o deti, rovnako ako osobné poradenstvo a pomoc s cieľom podporiť účasť na spoločenskom živote a zamestnanosť.

Mládež, ktorá trpí zdravotným postihnutím alebo problémami súvisiacimi so zdravím (vrátane problémov duševného zdravia), alebo čelí závislostiam na návykových látkach, potrebuje osobitnú podporu a služby. Nedostatočný prístup k cenovo dostupným, kvalitným službám výrazne bráni prístupu k vzdelaniu, na trh práce, ale tiež sociálnej účasti, sociálnemu začleneniu a pohode.

Väčšina členov EAPN vyzdvihovala **prístup k cenovo dostupnému bývaniu** ako tú najpotrebnejšiu službu, ku ktorej mladí ľudia nemajú prístup. Veľmi vysoké nájom a kúpne ceny na trhu, zvyšujúca sa neochota bánk poskytovať úvery, neisté príjmy a rovnako neistá situácia v zamestnanosti mladých ľudí vedú k tomu, že mnohí mladí ľudia si môžu svoje vlastné bývanie dovoliť až oveľa neskôr, niekedy dokonca až po dosiahnutí veku 30 rokov. Keďže väčšina mladých sa spolieha na svoje rodiny, kde nachádzajú útočisko, vedie táto situácia k prepĺneným domácnostiam a nevhodným životným podmienkam a tým k ďalšej finančnej záťaži pre rodičov a postupnej strate samostatnosti mládeže.

Niektoré kategórie mladých ľudí, napríklad tí, ktorí opúšťajú ústavnú starostlivosť, sú obzvlášť vystavené riziku, že sa z nich stanú bezdomovci a v mnohých krajinách toto riziko zväčšuje aj obmedzený prístup mladých ľudí sociálnej ochrane. Mladým ženám, ktoré sú obeťami domáceho násillia, vo väčšej miere hrozí bezdomovstvo.

Komplexné a cenovo dostupné sociálne služby vrátane zdravotníckych služieb a poradenstva tiež chýbajú, takže pre tých mladých ľudí, ktorí už potrebujú podporu, je ešte ťažšie vysporiadať sa s prekážkami a postarať sa o seba. Mladí ľudia potrebujú individuálnu podporu a služby, aby dokázali využívať možnosti vzdelávania a rovnako potrebujú pomôcť so získaním kvalitných a udržateľných pracovných miest. Nepopierateľný je aj zásadný význam cenovo dostupnej, prístupnej, kvalitnej starostlivosti o deti a iných podporných služieb pre mladé matky a najmä osamelých rodičov. V neposlednom rade je kvalita práce s mládežou veľmi dôležitým rozmerom a hlavne služby pre mládež zohrávajú kľúčovú úlohu pri úspešnej sociálnej a profesijnej integrácii mladých ľudí.

2.2. Základné príčiny

Najdôležitejšou príčinou nedostatočného prístupu mladých ľudí k službám je jednoducho fakt, že tieto služby väčšinu času chýbajú, či už preto, že neexistovali nikdy, alebo preto, že ich financovanie bolo v posledných rokoch znížené v dôsledku krízy a masívnych škrtov v rámci úsporných opatrení. V prípade bývania a zdravia bol nedostatok dostupných služieb umocnený prílišným spoliehaním sa na trhové riešenia.

Mnoho členských organizácií EAPN poukázalo na znepokojujúci nedostatok komplexných služieb sociálnej podpory pre ohrozenú mládež, ktorý bráni slušnému životu týchto skupín. Okrem toho služby ako bývanie, starostlivosť, zdravotníctvo a školstvo neberú do úvahy špecifickú situáciu mladých ľudí, najmä tých, ktorí už zápasia s problémami. Osobitné problémy s prístupom kvôli diskriminácii majú mladé ženy, mladí ľudia z menšinových skupín alebo istých špecifických skupín mládeže.

2.3. Čo je potrebné

Pre všetkých mladých prístup ku kľúčovým službám a zdrojom a špecializované služby pre mládež z ohrozených skupín

Mladí ľudia majú mnohoraké potreby a ich plný rozvoj a účasť je možné zabezpečiť iba komplexnou škálou programov, iniciatív a aktivít podporených primeraným financovaním. Vzdelávacie aktivity patria k prvoradým, no rovnako dôležitý je prístup k zdravotnej starostlivosti, a to najmä pre tých, ktorí to najviac potrebujú (mladí so zdravotným postihnutím, ktorí trpia depresiou alebo závislosťou), poradenstvo, starostlivosť, rovnako ako možnosti zapojenia a participácia – to všetko podporuje pozitívny obraz o sebe samom. Tento názor podporuje väčšina členov EAPN.

Prístup k primeranému a cenovo dostupnému bývaniu

Problematika bývania pre mladých ľudí je ďalšou prioritou, ktorá naliehavo potrebuje riešenie. Navrhnutý je celý rad riešení, vrátane zmeny vnútroštátnych právnych predpisov, kde bolo kodifikované právo na slušné bývanie ako základné ľudské právo. Poskytovanie sociálneho bývania je

potrebné posilniť a zamerať na tých, ktorí to najviac potrebujú, zároveň by však mali byť rešpektované normy kvality a v neposlednom rade ochrana pred energetickou chudobou. Členovia EAPN uvádzajú, že hoci v európskych mestách rastie počet neobývaných bytov, čoraz viac ľudí spí na ulici alebo žije v neudržateľných bytových podmienkach a na vzostupe je aj bývanie v opustených budovách (squatting).

Slovenská republika patrí ku krajinám s najvyšším podielom mladých ľudí vo veku 18 až 34 rokov, ktorí žijú v domácnosti svojich rodičov – podľa Eurostatu s rodičmi žijú takmer tri štvrtiny mladých v tejto vekovej kategórii. Štyria z desiatich obyvateľov Slovenska žije v byte, ktorý sa podľa kritérií Eurostatu považuje za preplnený.

3. Prístup k vzdelaniu a odbornej príprave

3.1. Určenie problému

Vzdelávanie a odbornú prípravu zdôrazňuje väčšina členov ako ďalšiu z kľúčových oblastí, kde v dnešnej dobe mladí ľudia čelia vážnym prekážkam, medzi ktoré patrí nerovnaký prístup, segregácia, nedostatok programov, nízka miera tých, ktorí vzdelávanie dokončia, nedostatok zručností či nesúlad. Zatiaľ čo vzdelávaním sa rozumie poskytovanie širokých znalostí o svete, ako aj zručností potrebných pre život a sociálne kompetencie mimo potreby trhu práce, odbornou prípravou sa rozumejú špeciálne kurzy, ktoré sa týkajú zamestnania a profesijného začlenenia.

Základné a stredoškolské vzdelanie je zväčša poskytované bezplatne, nie je však pravdou, že by toto vzdelávanie nevyžadovalo žiadne náklady, a že má každý **rovnakú šancu na prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a odbornej príprave**. Rovnaká dostupnosť vzdelávania je právom, napriek tomu sa veľa detí a mladých ľudí stretáva s rôznymi ťažkosťami, ktoré vyplývajú buď z medzigeneračnej chudoby a sociálno-ekonomického postavenia, alebo z diskriminácie na základe iných dôvodov, ako sú rod, rasa, etnický pôvod, zdravotné postihnutie atď., rovnako ako aj zo zmien v dostupnosti a spravodlivosti školských systémov. Nerovnosti v škole sú čoraz častejšou realitou v celej Európe a zrkadlia celkovú nerovnosť v našich spoločnostiach.

Prístupu a zotrvaníu vo vzdelávaní a odbornej príprave bráni množstvo prekážok, čo vedie k **nízkej úrovni dosiahnutého vzdelania, malému počtu tých, ktorí vzdelanie dokončili a vysokému počtu tých, ktorí školu predčasne opustili**. Vlastné náklady (oblečenie, knihy, doprava atď.), ťažké rodinné situácie (neadekvátne bývanie, rodičovstvo v mladom veku, materiálna deprivácia i hlad) a diskriminácia (vrátane šikanovania) nedovolia mnohým deťom a mladým ľuďom ich vzdelávanie alebo odbornú prípravu dokončiť. Ponúkajú možnosti odbornej prípravy pre mladých nezamestnaných a najmä pre osamelých rodičov bez toho, aby im bola poskytnutá dostatočná podpora príjmu, je rovnako neúplným riešením.

Podľa Eurostatu na Slovensku výška vzdelania rodičov veľmi silne ovplyvňuje riziko chudoby a sociálneho vylúčenia detí. Viac ako 73 % detí rodičov so základným alebo nižším ako základným vzdelaním žije na Slovensku v materiálnom nedostatku. Medzera medzi rizikom chudoby detí rodičov so základným a vysokoškolským vzdelaním je na Slovensku najväčšia spomedzi štátov EU27.³

Ďalšou dôležitou otázkou, ktorá sa týka vzdelávania a odbornej prípravy, je, **či sú vzdelávacie programy dostatočne kvalitné a poskytnú mladým ľuďom životné zručnosti s cieľom zabezpečiť ich aktívnu účasť v spoločnosti a či odborná príprava dostatočne pripraví mladých ľudí pre trh práce**.

³ Viac pozri v Kusá, Z. 2013. [Tieňová správa o chudobe a sociálnom vylúčení v Slovenskej republike za rok 2013](#).

Dnešnou realitou je klesajúca miera financovania neformálneho vzdelávania, nedostatočné investovanie do odborného vzdelávania a niekoľko vzdelávacích systémov, ktoré možno popísať ako neúčinné. Rovnako zvyšovanie kvalifikácie nie je všeliekom, pretože veľké množstvo vysoko vzdelaných mladých ľudí si stále nemôže nájsť kvalitné pracovné miesto.

3.2. Základné príčiny

Existuje niekoľko faktorov, ktoré vedú k slabým a nerovným systémom vzdelávania. Hlavným problémom je **ústup**, ktorého sme boli svedkami v posledných rokoch, **od záväzku poskytovať univerzálne, komplexné, verejné vzdelávanie pre všetkých** so zaisteným slobodným a rovnakým prístupom. Členovia národných sietí poukazujú aj na **strnulé a nereformované vzdelávacie systémy** ako na príčinu neinkluzívneho vzdelávacieho prostredia.

Oslabenie komplexných verejných školských vzdelávacích systémov, ako aj diskriminácia v školách, vrátane šikanovania a segregácie a neschopnosť primerane tieto problémy riešiť, vedie k marginalizovaniu žiakov z určitých skupín, vrátane tých, ktoré sú zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Na vyrovnanie rozdielnych štartovacích pozícií sa nerobí dosť programov ako sú napríklad stravovanie zdarma, individualizovaná asistencia a výučba, poukazy na dopravu, protidiskriminačné triedy pre žiakov i učiteľov, či dodatočné prostriedky na podporu účasti marginalizovaných skupín v hlavnom vzdelávacom prúde.

Nedávne škrty vo verejných výdavkoch na vzdelávaciu politiku a reformy len zhoršujú situáciu, rovnako ako pokračujúca privatizácia vzdelávania a iných služieb.

Väčšina chudobných detí nežije v bohatých rodinách. Schopnosť dosiahnuť dobré výsledky v oblasti vzdelávania príliš často závisí od úrovne sociálno-ekonomických prostriedkov v rodine a domácnosti, nedostatok ktorých prináša obmedzenia pre dieťa alebo mladého človeka usilujúceho o získanie vzdelania.

Použiteľný príjem, rovnako ako bývanie, životné podmienky a prístup k službám, sú faktory, ktoré významne ovplyvňujú úroveň dosiahnutého vzdelania. Potrebná je komplexná podpora pre rodičov a rodiny a zodpovedajúce sociálne dávky a podporné služby tak, aby mohlo každé dieťa využívať prínos a výhody kvalitného vzdelávania a starostlivosti už od ranného veku. Nedostatočné pridelovanie prostriedkov znamená aj **zníženie štandardov a kvality kontroly vzdelávacích programov.**

Zodpovednosť za to, že sa mladým ľuďom poskytnú také zručnosti, ktoré sú uplatniteľné na trhu práce, nie je jasne vymedzená. Beveridgeova krivka ukazuje, že potreby zamestnávateľov a ponuka zručností nie sú vyrovnané, čo naznačuje, že systémy verejného vzdelávania a odbornej prípravy neplnia svoje poslanie. Avšak namiesto toho, aby bola táto medzera zaplnená, zamestnávatelia investujú čoraz menej do odbornej prípravy na pracovisku a do kvalitných stáží, zatiaľ čo ich očakávanie od tradičných systémov sa zvyšujú. **Nedostatok spolupráce a spoločných vzdelávacích programov medzi zamestnávateľmi** (súkromnými, ale aj verejnými a z tretieho sektora) **a vzdelávacími inštitúciami** len prehĺbuje túto medzeru a jej dôsledky.

3.3. Čo je potrebné

Komplexné a začleňujúce verejné vzdelávanie v kombinácii s cieleňou podporou

Pre podporu univerzálnych, komplexných stratégií verejného vzdelávania je potrebná dôkladná znalosť štrukturálnych a individuálnych charakteristík a prekážok, aby bol zabezpečený skutočne rovnaký prístup k vzdelaniu pre všetkých a aby bolo prostredie v školách a školiaciach strediskách

prostredím podporujúcim, začleňujúcim a bez diskriminácie a šikanovania. Nie všetky deti a mladí ľudia sú rovnakí a zatiaľ čo vzdelávací systém môže byť rovnaký pre všetkých, ich štartovacia pozícia taká nie je. Preto má zásadný význam ďalšia, na mieru šitá podpora.

Vysoko kvalitné vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve

Kvalitné vzdelávanie a starostlivosť v rannom detstve sú absolútne nevyhnutným predpokladom pre budúcu úroveň dosiahnutého vzdelania. Odklady a oneskorenia v prístupe ku kvalitnej a podnetnej starostlivosti môžu podstatne ovplyvniť budúcu vzdelávaciu a profesiovú dráhu detí. Rodiny potrebujú podporiť, aby mohli svojim deťom zabezpečiť primeranú starostlivosť a prístup k vzdelaniu a neskôr mladí ľudia potrebujú mať prístup k dostatočným zdrojom a službám aby mohli pokračovať v príprave na povolanie a úspešne ju ukončiť.

Zodpovedajúca odborná príprava

Vzdelanie dáva ľuďom sociálne zručnosti, informácie a znalosti, ktoré im pomáhajú rásť ako jednotlivcom, a odborné schopnosti, ktoré im otvoria cestu ku kvalitnému zamestnaniu. Ponuka kvalitného vzdelávania a odbornej prípravy je taká dôležitá preto, lebo budúce sociálne a profesijné začlenenie ľudí od toho výrazne závisí. Druh a charakter zručností získaných počas odbornej prípravy a ich užitočnosť na trhu práce je tiež určujúcim faktorom. Preto je potrebné, aby oblasť vzdelávania vrátane odbornej prípravy a oblasť pracovná mali k sebe bližšie a vytvorili silné partnerstvo s plným zapojením mladých ľudí a ich organizácií a spoločne vytvorili udržateľné a relevantné, kvalitné učebné osnovy a vzdelávacie programy.

3.4. Príklady osvedčených postupov

Island - Pre uchádzačov o zamestnanie je určená kampaň Ústredia práce nazvaná „Vzdelanie je cesta k zamestnaniu“. Ponúka dva typy vzdelávania: profesijne špecifické štúdium na konkrétnych vyšších stredných školách a základné alebo prípravné kurzy na univerzitách, ktoré sú určené pre osoby nad 25 rokov, ktoré plánujú študovať na vysokej škole, ale neabsolvovali prijímacie skúšky na univerzitu.

Taliansko – Niektoré osvedčené postupy z oblasti vzdelávania a odbornej prípravy ako aj z oblasti podpory mladých ľudí k vytváraniu nových pracovných miest. S podporou skupiny učiteľov uznávaných ako „majstri ulice“ bol v Neapole spustený v najproblematickejších štvrtiach mesta projekt „Šanca“ (školy druhej šance, založené v r.1944) pre získanie mladých ľudí, ktorí vypadli z povinnej školskej dochádzky.

Írsko – „Zavedenie rovnosti príležitostí do škôl“ (DEIS) je dôležitý vládny program, ktorý sa zameriava na riešenie vzdelávacích potrieb detí a mladých ľudí zo znevýhodnených komunít od predškolského veku až po druhý stupeň vzdelávania. Do DEIS je zapojených 860 škôl základného a druhého stupňa.

4. Zamestnanosť a trh práce

4.1. Určenie problému

Mladí ľudia aj naďalej čelia väčším ťažkostiam pri vstupe a zotrvaní na trhu práce a problémom s prístupom ku kvalitným pracovným miestam, než akékoľvek iné vekové skupiny. Nezamestnanosť (vrátane dlhodobej nezamestnanosti), podzamestnanosť, nízke mzdy, čiastočný úväzok alebo neisté pracovné miesta a nelegálna práca sú kľúčové problémy, ktoré znižujú kvalitu života mladých ľudí.

Nezamestnanosť mladých nie je len vecou štatistík, je aj strašnou realitou pre mnohých mladých ľudí. V spojení s nedostatočným prístupom k primeranej podpore príjmu a k službám často vedie k vylúčeniu, strate motivácie, neschopnosti plánovať budúcnosť, k ťažkej bytovej situácii a obmedzenému zapájaniu do diania spoločnosti. Mnoho mladých ľudí sa ocitá v situácii opisovanej ako **NEET (skratka z angl.: bez zamestnania, vzdelania a odbornej prípravy)**.

Jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré prispievajú k vysokej miere nezamestnanosti mladých ľudí, je **všeobecný nedostatok pracovných miest, najmä však kvalitných, udržateľných pracovných miest**. V pokrízovom období, ktoré sa popisuje ako „oživenie bez vzniku nových pracovných miest“ („jobless recovery“), je pre mladých ľudí ešte ťažšie nájsť si prácu ako pre iné vekové skupiny. Vytváranie nových pracovných miest nie vždy berie ohľad na mladých pracovníkov: pracovné miesta pre čerstvých absolventov sa vytratil a boli nahradené možnosťou pre zamestnávateľov lacnejších alebo celkom neplatených **stáží**. Hoci skúsenosť stážovania na vysokokvalitných pracovných miestach predstavuje veľmi cennú príležitosť pre vzdelávanie a pomáha mladým ľuďom presadiť sa na trhu práce, ponúkané stáže často nedodržiavajú dôstojné pracovné podmienky (vrátane mzdových), ani nevedú k stabilnému zamestnaniu a následní zamestnávatelia ju niekedy dokonca ani neuznávajú ako riadnu pracovnú skúsenosť. A hoci sa dotácie pre zamestnávateľov, aby prijímali mladých ľudí, vo všeobecnosti osvedčili, sú isté obavy, že niektorí zamestnávatelia používajú tieto peniaze na iné účely, alebo ponúkajú nekvalitnú či pochybnú prácu.

Pracovné miesta, ktoré sú pre mladých ľudí k dispozícii, sú často **nízkej kvality**; ide o „mini-zamestnania“ s atypickými zmluvami, nízkymi mzdami a nízkou ochranou zamestnanosti. Mladí ľudia, najmä ženy a prisťahovalci, častejšie podstupujú riziko neistého zamestnania než iné skupiny; ich pracovné podmienky sú menej stabilné a keď stratia prácu, ich sociálna ochrana je buď nižšia (v dôsledku nižších sociálnych odvodov), alebo dokonca na ňu nemajú nárok. Mladí ľudia sa s väčšou pravdepodobnosťou stanú **chudobnými pracujúcimi** (v EU27 11,9% mladých pracovníkov malo v r.2012 skúsenosť s chudobou pracujúcich v porovnaní z 9% z celkovej populácie). Nízke mzdy a neistota zamestnania mladým ľuďom nedovolia viesť samostatný život a založiť si rodinu.

Na trhu práce musia znevýhodnení uchádzači o prácu, ako sú mladí ľudia, hľadať alternatívne riešenia. Pre mnohých mladých ľudí sa práca na kratší pracovný čas a **práca na čierno** stali nutnou stratégiou prežitia. Tieto núdzové „riešenia“ však prispievajú k nestabilite, neistote, nízkym príjmom, zníženej alebo chýbajúcej sociálnej ochrane a tiež k znehodnocovaniu zručností, k izolácii a nízkej sebaúcte.

Skúsenosti členských organizácií EAPN tiež ukazujú na **nesúladsť medzi vzdelávaním a odbornou prípravou a potrebami trhu práce**. Dnešní mladí ľudia sú preukázateľne kvalifikovanejší než predchádzajúce generácie, napriek tomu však existuje medzera medzi ponukou zručností a dopytom po nich.

4.2. Základné príčiny

Väčšina členov EAPN označuje **nedostatok pracovných miest pre absolventov** za hlavnú príčinu nezamestnanosti mladých ľudí. Nedostatok priamych investícií do podpory tvorby pracovných miest je evidentný, pričom aspoň časť týchto investícií by mala byť určená na vytváranie pracovných miest, ktoré by boli prístupné mladým ľuďom. Najmä vo vidieckych a znevýhodnených oblastiach nie je rozvoj poľnohospodárstva a miestneho priemyslu prioritou a nie je ani financovaný. Zamestnávatelia

majú tiež svoju zodpovednosť, keďže nevyužívajú plne svoje možnosti, alebo neponúkajú primerané práce.

Zlá kvalita pracovných miest a práca na čierno sú väčšinou členov označované ako dôvod k chudobe, vylúčeniu a utrpeniu. **Nízka kvalita dostupných pracovných miest** udržiava bludný kruh chudoby a neistoty, pretože slabo platená, nestabilná, nelegálna práca je hlavnou príčinou ďalšieho vylúčenia z trhu práce a zo spoločnosti.

4.3. Čo je potrebné

Začleňujúce a podporné aktívne politiky trhu práce

Prvým krokom k pracovnému miestu je jeho vyhľadávanie a táto činnosť je oveľa zložitejšia a náročnejšia, než by sa mohlo zdať, a to najmä pre mladých ľudí, ktorí sa na trhu práce uplatňujú po prvý raz. Ešte ťažšie je to pre tých, ktorí čelia špecifickým prekážkam. Preto je osobné poradenstvo a komplexné prístupy k začleňujúcim trhom práce spolu s podporou príjmu a prístupom k službám označované väčšinou členov EAPN za kľúčový predpoklad.

Na strane ponuky je potrebné vyvíjať úsilie – adekvátnou prípravou a podporou mladých ľudí v hľadaní kvalitného zamestnania, úsilie však musí byť aj na strane dopytu – zamestnávateľia musia pre mladých ľudí otvárať dôstojné pracovné miesta a podporovať začlenenie a nediskrimináciu pri prijímaní do práce aj na pracovisku.

Chudoba je hlavnou príčinou nedostatku profesijnej a sociálnej účasti a je potrebné ju riešiť ako komplexný, mnohostranný jav a nie zavádzať úzko chápané, kontraproduktívne paušálne riešenia.

Investície do kvalitných a udržateľných pracovných miest

Tvorba pracovných miest slušnej kvality, prístupných mladým ľuďom, najmä v nových priemyselných odvetviach, je v mnohých krajinách uvádzaná ako ďalšie, tak veľmi potrebné riešenie. To ide ruka v ruku s podporou a financovaním kvalitných stáží a pracovných skúseností s možnosťou zamestnania. Úsilie by sa malo sústrediť predovšetkým do tých regiónov a sektorov, v ktorých je v súčasnosti najvyššia nezamestnanosť a venovať osobitnú pozornosť dostupnosti týchto príležitostí pre mladých mužov a ženy z kľúčových skupín, ktorí čelia viacerým prekážkam. Sociálna ekonomika, najmä sociálne podniky zamerané na pracovnú integráciu (WISE) môžu zohrávať kľúčovú úlohu pri začleňovaní mladých ľudí čeliacich problémom a diskriminácii. Mentorské programy a delené pracovné miesta sú zaujímavou myšlienkou hodnou preskúmania, rovnako ako podpora zdieľania vedomostí a skúseností medzi generáciami.

Lepšia spolupráca medzi vzdelávaním a zamestnávateľmi

Niekoľko členských organizácií EAPN súhlasí s tým, že systém vzdelávania a odbornej prípravy musí byť lepšie zosúladený s potrebami trhu práce, aby mladí ľudia mohli získať také zručnosti a schopnosti, ktoré im umožnia prístup k stabilnému a kvalitnému zamestnaniu. Potrebný je však aj širší prístup k odbornej príprave a primerane uznávané a oceňované musia byť aj neformálne zručnosti.

5. Participácia a posilnenie postavenia

5.1. Určenie problému

Participácia a posilnenie postavenia musia byť preklenovacím prvkom každej politiky začleňovania mládeže, a to najmä v súčasnej situácii rozčarovania mladých ľudí z demokratických procesov a zvyšujúcich sa sociálnych nepokojov v mnohých krajinách.

Potreba **viac zapájať mladých ľudí do dialógu a procesov posilňovania** na makro úrovni (politiky a rozhodovania), aj na mikro (úrovni osobný rozvoj, životný koučing) je zrejmá, rovnako ako potreba ich sociálnej a kultúrnej účasti. Tieto možnosti však nie sú vždy k dispozícii.

V Európe sa mládež cíti čoraz väčšmi **vytláčaná na okraj, izolovaná, podhodnotená a odmietaná, čo môže viesť k hlbokému narušeniu sebaúcty, negatívneho sebaobrazu, nízkemu vnímaniu svojej vlastnej hodnoty, beznádeji** a v extrémnych prípadoch dokonca k depresiám a iným súvisiacim psychickým problémom.

Vládne prístupy k účasti sú obvykle zúžené a zameriavajú sa len na mladých pracujúcich, a nie na mladých všeobecne, a zamestnanosť uprednostňujú pred všetkým ostatným a zodpovednosť za získanie zamestnania pripisujú mladému uchádzačovi o zamestnanie. Je iróniou, že tieto stratégie majú opačný výsledok, pretože mladí ľudia sa cítia ignorovaní, na okraji spoločnosti a bez podpory a rozhodujú sa pre emigráciu, čím ochudobňujú pracovnú silu svojej krajiny.

Nízka kvalita pracovných miest a nedostatok príležitostí sú ďalšie dôvody, ktoré mládež vytláčajú do zahraničia. **Emigrácia mladých ľudí je vo väčšine európskych krajín na vzostupe** a hoci mobilita pracovných síl sama o sebe nie je ničím zlým, nemala by to byť vynútená migrácia motivovaná zúfalstvom, biedou a vylúčením.

5.2. Základné príčiny

Hlavnou príčinou, ktorá tým dôvodom, ktorý mladých ľudí núti nezapájať sa v spoločnosti, na trhu práce, v procesoch rozhodovania, alebo dokonca celkom opustiť krajinu, je nedostatok štruktúr podporujúcich spoluúčasť, čo posilňuje začarovaný kruh demotivácie, hanby a straty nádeje.

Keďže možnosti pre zapojenie nie sú k dispozícii, ich prístup k informáciám nie je podporovaný a ich snaha je často zlikvidovaná, mladí ľudia strácajú dôveru v inštitúcie, tak na národnej úrovni ako aj na úrovni EU a rozčarovanie čoskoro prejde do neangažovania.

5.3. Čo je potrebné

Vytvoriť štruktúrovaný dialóg pre zmysluplné zapojenie mladých ľudí

Vlády musia investovať do budovania silných partnerstiev s mladými ľuďmi a ich občianskymi združeniami a zabezpečiť riadne komunikačné kanály a postupy tak, aby sa mohli zapájať do tvorby politik na národnej, regionálnej a miestnej úrovni a prispievať k širším politickým riešeniam spolu s inými skupinami.

Mladí ľudia sú súčasťou riešenia, nie problému, a tak sa aj musia cítiť, musia prispievať k hľadaniu tých najlepších kombinácií programov s cieľom riešiť problémy, ktorým každodenne čelia. Je tiež dôležité, aby mali mladí ľudia slovo pri poskytovaní služieb z hľadiska užívateľských potrieb.

Podpora sebavedomia a sebadôvery mládeže

Je ťažké nájsť svoje miesto v spoločnosti ak čelíte chudobe a deprivácii, ak ste šikanovaní službami a nemôžete získať prístup k dôstojnému zamestnaniu. Ešte ťažšie je uveriť, že na vašej snahe záleží a má zmysel zapájať sa. Je potrebné oveľa aktívnejšie podporovať mladých ľudí, aby sa zúčastňovali na živote spoločenstva a podporovať ich účasť v programoch, vrátane dobrovoľníctva, vrstovníckej svojpomoci, kultúrnych a voľnočasových aktivít a občianskej a politickej angažovanosti. Ak sú mladí ľudia skutočne budúcnosťou, ich hlas by mal byť vypočutý čo najskôr.

Smerom k integrovanému prístupu k chudobe mládeže

V predchádzajúcich častiach sme sa pozreli na hlavné činitele, ktoré podľa názoru našich členov bránia mladým ľuďom v plnej spoločenskej účasti a zvyšujú ich riziko nezamestnanosti, chudoby a sociálneho vylúčenia.

Široká škála tém, ako aj zložitost' základných príčin a nebezpečná možnosť ich dlhodobých dopadov vyžadujú energické a integrované prístupy založené na participatívnom princípe a dostatočne financované.

Všetko úsilie musí začať správnym vyčíslením a opísaním problému, čo je ťažké, pretože štatistiky o chudobe detí a mládeže v niektorých krajinách buď nie sú, alebo sú neúplné.

Problematikou mladých ľudí sa treba zaoberať aj v širšom kontexte ich rodín ale súčasne na nich treba nazerať ako na jednotlivcov, ktorí majú svoje práva.

Mladí ľudia musia mať prístup k právam, zdrojom a službám, aby sa mohli rovnocenne zúčastňovať a viesť dôstojný život ako riadni a rovnocenní členovia našich spoločností.

Prioritou musí byť integrovaná podpora boja proti chudobe mladých a podpora komplexného začlenenia mladých ľudí nad rámec zamestnania. To by malo zahŕňať podporu primeraného príjmu (prostredníctvom kvalitnej práce aj sociálnej ochrany), prístup ku kvalitným službám a právo na posilnenie postavenia a právo na účasť.

Práva európskych mladých ľudí musia byť rešpektované, potrebujú podporu primeranými finančnými prostriedkami na ochranu pred diskrimináciou, aby mohli mať prospech z rovnakého prístupu k vzdelávacím príležitostiam a z dostupnosti a cenovej prístupnosti celého radu služieb, ktoré by ich priblížili k trhu práce a kvalitným pracovným miestam formou zaužívaných prístupov.

V neposlednom rade mladí ľudia musia cítiť, že sú súčasťou spoločenstva a že je im ponúkaná možnosť zapojiť sa a stať sa aktívnymi občanmi.

Avšak napriek závažnosti tohto problému zostávajú vnútroštátne prístupy čiastkové, neúplné, nie celkom adekvátne a niekedy dokonca robia viac škody ako úžitku.

Najdôležitejšie je, aby mladi ľudia dostali dôvod pre nádej. Tí, ktorí rozhodujú, si musia uvedomiť, že začlenenie mladých ľudí vyžaduje viac než zdanlivú integráciu na pracovnom trhu a že súčasné úzko poňaté stratégie môžu mať nebezpečné dôsledky v dlhodobom horizonte.

Je v silách tých, ktorí majú moc rozhodovať, aby zabezpečili, že táto generácia nebude stratená. Mladí Európania a Európanky potrebujú pozitívne a úctivé zaobchádzanie, prístup k zdrojom, príležitostiam, službám a právam, potrebujú posilnenie postavenia a účasti. Ako to stručne vyjadrila európska organizácia Eurochild, politike mládeže je potrebné dať ľudskejšiu tvár.

Časť II - EURÓPSKA ÚROVEŇ: AKÚ ÚLOHU MÁ MAŤ EÚ?

1. Problematika mladých ľudí v rámci stratégie Európa 2020 a ďalšie európske iniciatívy

Je ťažké hovoriť o politikách zameraných na integráciu mladých ľudí. Prvou prekážkou je skutočnosť, že tieto politiky nie sú v súčasnosti takto formulované. Medzi politikami zameranými na mládež (ktoré sa nie vždy zameriavajú hlavne na začlenenie ohrozených mladých ľudí) a integračnými politikami (ktoré nie vždy považujú mládež za prioritnú skupinu so špecifickými potrebami) existujú prieniky, no rovnako aj medzery.

Na úrovni Európskej komisie spadajú politiky zamerané na mládež predovšetkým do kompetencie Generálneho riaditeľstva pre vzdelávanie a kultúru a iniciatívy zamerané na trh práce, ako je nástroj "Záruka pre mladých", spadajú do pôsobnosti Generálneho riaditeľstva pre zamestnanosť, sociálne záležitosti a začlenenie.

GR pre vzdelávanie a kultúru predložilo v roku 2009 [Stratégiu EÚ pre mládež](#) na roky 2010-2018, ktorá mala byť realizovaná prostredníctvom programu financovania „Mládež v akcii“ (teraz Erasmus+). Hoci sa zdá, že stratégia má integrovaný prístup, keď navrhuje osem oblastí aktivít (vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie, účasť, dobrovoľnícka činnosť, sociálne začlenenie, mládež a svet, tvorivosť a kultúra), niektorými aspektmi, ako je vzdelávanie, zamestnanosť a sociálne začlenenie, sa zaoberá GR pre zamestnanosť s malou spolupracou s GR pre vzdelávanie a kultúru a iné generálne riaditeľstvá, zodpovedné za iné priority. Spolupráca medzi oboma GR, a nielen pokiaľ ide o realizácie tejto stratégie, by mohla byť ďalej posilnená, pretože v tejto chvíli nie je jasné, kto má hlavnú zodpovednosť za túto stratégiu.

Stratégia Európa 2020 má tri takzvané „sociálne ciele“ – o zamestnanosti, vzdelávaní a odbornej príprave a znižovaní chudoby. Kým jasnou prioritou prvých dvoch cieľov je mládež, tretí cieľ, ktorý sa zaoberá bojom proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu, sotva zahŕňa problematiku špecifickej situácie

mládeže. Cieľ pozdvihnúť najmenej 20 miliónov ľudí z chudoby a vylúčenia do roku 2020 sa opiera o usmernenie č.10 [Integrovaných usmernení](#), kde sa zmieňuje, že by členské štáty mali zaistiť príjmovú istotu a zníženie chudoby mládeže, ale ide len o symbolickú zmienku v dlhom zozname ďalších ohrozených skupín. Ak sa pozrieme na hlavné iniciatívy Európskej platformy na boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu (EPAP), v prehľade činností EPAP uskutočnených do júla 2013 len jedna sa týka mladých ľudí – „Zabezpečiť riadnu implementáciu programu podpory spotreby ovocia v školách, ktorý bol zahájený v roku 2009 s cieľom podporiť správne stravovacie návyky medzi mladými ľuďmi, vrátane tých, ktorí pochádzajú z rodín s nízkymi príjmami tak, že sa im v škole poskytne ovocie a zelenina.“ Ďalšiu nádej poskytujú prebiehajúce akcie EPAP, kde je v rámci definovania cieľa jasne povedané, že „akékoľvek budúce iniciatívy EÚ v oblasti mládeže budú obsahovať návrhy, ktorých cieľom bude, okrem iného, boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu znevýhodnenej mládeže prostredníctvom neformálneho vzdelávania a participatívnych metód.“

Iniciatíva [Mládež v pohybe](#), jedna z hlavných iniciatív Stratégie Európa 2020, je v súčasnosti realizovaná prostredníctvom širokého spektra nadväzujúcich dokumentov, ako je napríklad [Iniciatíva Príležitosť pre mladých](#), alebo balíček Zamestnanosť mládeže (ktorý zahŕňa nástroj „[Záruka pre mladých](#)“ a iniciatívu v oblasti zamestnanosti, ktoré sú predstavené nižšie). Hoci je tento prístup potenciálne dobrý, obmedzuje sa na podporu zamestnanosti a odbornú prípravu súvisiacu so zamestnaním a nezameriava sa na prijatie komplexných opatrení, ktoré by zabezpečili širšie zapojenie a začlenenie do spoločnosti, alebo na vytvorenie spojenia s ďalšími, nosnými európskymi iniciatívami sociálneho začlenenia, zameranými na boj proti chudobe.

Bolo prijaté odporúčanie Rady (15652/1/12) z 27.novembra 2012 o účasti a sociálnom začlenení mladých ľudí s dôrazom na tých, ktorí pochádzajú z rodín migrantov, ako aj Závery Rady o prínose kvalitnej práce s mládežou k rozvoju, pohode a sociálnemu začleneniu mladých ľudí (8575/13) zo 16.mája 2013. Rovnako povzbudzujúci je aj [Návrh uznesenia Rady](#) o štruktúrovanom procese dialógu, vrátane sociálneho začlenenia mladých ľudí (9026/14) z 30.apríla 2014. Sú to prevažne pozitívne dokumenty, ktoré odrážajú mnohé otázky uvedené vyššie v tomto dokumente a zaoberajú sa problematikou mládeže mimo trhu práce. Avšak ďalšie podrobnosti a realizácia týchto dokumentov sú stále nejasné, a to najmä pokiaľ ide o ich použitie v súvislosti s iniciatívami presadzovanými Generálnym riaditeľstvom pre zamestnanosť, sociálne záležitosti a začlenenie.

Politiky mládeže sú monitorované v rámci stratégie Európa 2020 a jej piatimi hlavnými cieľmi prostredníctvom Európskeho semestra. Avšak zatiaľ čo politikám mládeže zameraným na ciele zamestnanosti a vzdelávania je venovaná veľká pozornosť, len veľmi málo sa hovorí o politikách mládeže zameraných na zníženie chudoby. Ročný prieskum rastu, spoločná správa o zamestnanosti a odporúčania pre jednotlivé krajiny z roku 2014 odkazujú hojne na mladých ľudí, avšak výlučne v súvislosti so zamestnanosťou a realizáciou iniciatívy "Záruka pre mladých". Kým väčšina týchto odkazov je pozitívna – týka sa kvality pracovných ponúk a podpory prispôbenej osobným potrebám mladých ľudí s cieľom uplatniť sa na trhu práce, chýba im potrebné doplnenie o rozmer boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu mladých ľudí nielen ako nevyhnutného predpokladu pre dosiahnutie cieľov zamestnania a vzdelania mládeže, ale hlavne samotného cieľa zníženia chudoby.

V súčasnosti prebiehajúce strednodobé posúdenie plnenia stratégie Európa 2020 predstavuje veľkú príležitosť pre čerstvý pohľad na integrované prístupy k boju proti chudobe mládeže, pričom boj proti nezamestnanosti mladých ľudí je jej významným pilierom, ak ho posilňuje prístup primeraným príjmom, kvalitným službám a zmysluplnej účasti. V tomto duchu sú na konci tohto dokumentu uvedené niektoré konkrétne návrhy členských organizácií EAPN. Pre novú Európsku komisiu bude výzvou zabezpečiť integrované, koordinované, zastrešujúce prístupy k politikám mládeže, ktoré budú predstavovať rozumnú kombináciu politik a zabezpečenia zodpovednosti a súdržnosti naprieč viacerými generálnymi riaditeľstvami, ktoré budú tieto politiky uskutočňovať.

2. Záruka pre mladých

V rámci vyššie spomenutého balíčka zamestnanosti mládeže z decembra 2012 Európska komisia vyzvala členské štáty, aby „zabezpečili, aby všetci mladí Európania dostali kvalitnú ponuku zamestnania, ďalšieho vzdelávania, učňovského vzdelávania alebo stáže do štyroch mesiacov od ukončenia školskej dochádzky alebo straty zamestnania. Tento nástroj je známy ako „Záruka pre mladých“. Európska komisia vyzvala Radu, aby prijala odporúčania v súvislosti so Zárukou pre mladých špecificky pre každú krajinu, a členské štáty s nezamestnanosťou mladých vyššou ako 25% aby predložili plán realizácie Záruky pre mladých do októbra 2013.

Členské štáty boli vyzvané, aby pripravili vykonávacie plány Záruky pre mladých a predložili ich v decembri 2013 – januári 2014 Európskej komisii. Tieto plány posúdila Komisia v rámci Európskeho semestra a Výbor pre zamestnanosť (EMCO) prostredníctvom svojho multilaterálneho dohľadu. Komisia vytvorila hodnotiacu tabuľku (ktorá nebola zverejnená) v spolupráci s národnými tímami generálneho sekretariátu, GR pre hospodárske a finančné záležitosti a GR pre vzdelávanie a kultúru. Následne po posúdení uskutočnila [Komisia dvojstranné rokovania s členskými štátmi](#) a väčšina krajín dostala odporúčania v súvislosti so Zárukou pre mladých. Nie je však jasné, čo sa bude diať po skončení predbežného obdobia, či bude v ďalších rokoch viac vykonávacích plánov Záruky pre mladých a aké je prepojenie s národnými programami reforiem, integrovanými usmerneniami a cieľmi stratégie Európa 2020 vrátane cieľa znížiť chudobu.

Väčšina sietí EAPN považuje Záruku pre mladých v zásade za dobrú príležitosť, i keď s niektorými dôležitými obmedzeniami a rizikami, zatiaľ čo niektoré vyjadrili svoju dôveru k tejto iniciatíve a podporujú ju. Takáto stratégia však môže byť úspešná len vtedy, ak je správne vykonávaná, čo znamená vziať do úvahy tak štrukturálne ako aj individuálne prekážky zamestnanosti a sociálnej účasti, skôr než vymýšľať rýchle, neudržateľné a zle padnúce riešenia. Rovnako je potrebné v rámci Záruky pre mladých starostlivo sledovať kvalitu pracovných miest a vzdelávacích príležitostí. Prvok povinnosti a časový limit sú síce stimulujúcimi prvkami, existujú však obavy, že to vlády podnieti k „hre s číslami“ a budú mladých ľudí tlačiť do nekvalitných pracovných miest len aby sa splnili kvóty.

Niektoré národné siete EAPN značne kritizujú túto iniciatívu a zdôrazňujú jej nedostatky, ktoré môžu ohroziť celkový výsledok. Hlavné obavy súvisia s **kvalitou ponúkanej práce a vzdelávania, nedostatkom skutočného záujmu o pohodu mladých ľudí** pri realizácii a s **nedostatkom doplnkových reforiem**, najmä pokiaľ ide o **primeraný príjem a prístup k službám**.

Eurofound nedávno spustil projekt, ktorý mapoval spôsob realizácie Záruky pre mladých v 10 členských štátoch, čo sa týka všeobecného kontextu a status quo, faktorov úspechu, prekážok, výziev a nákladov na realizáciu a konkrétnych opatrení, ktoré je treba prijať. Avšak už ich predchádzajúci výskum (Eurofound 2012) ukázal, že programy záruky pre mladých, ktoré slúžili ako vzor, nefungujú pre mladých ľudí s komplexnými potrebami, vrátane bezdomovcov.

3. Úloha financovania zo strany EÚ

Finančné prostriedky EÚ môžu hrať dôležitú úlohu v podpore širších prístupov začleňovania mladých ľudí s cieľom zabezpečiť ich zapájanie do spoločnosti a integráciu na trhu práce. Úloha finančných prostriedkov EÚ, najmä pri vytváraní pracovných miest, musí byť dobre premyslená, pretože napríklad organizácie zamestnávateľov (ako napr. Business Europe) presadzujú, že jediný spôsob, ako bojovať proti nezamestnanosti mladých ľudí má spočívať v dotáciách pre firmy, aby mohli zamestnávať mladých ľudí.

Predstavuje to riziko, že EFS by sa prevažne používal pre podporu európskej iniciatívy pre zamestnanosť, čo je zúžený prístup založený na práci. Cieľene by mohlo byť využité kombinované použitie finančných prostriedkov EÚ (ESF a Erasmus+) s cieľom zabezpečiť hladký prechod z inkluzívneho vzdelávania ku kvalitnému zamestnávaniu prostredníctvom programov odborného vzdelávania a prípravy (OVP) a zabezpečiť cezhraničnú mobilitu odbornej prípravy v rámci EÚ.

Aj iné fondy EÚ sa môžu ukázať ako relevantné, môžu napríklad mladým ľuďom vo vidieckych oblastiach poskytnúť príležitosti cez oživenie poľnohospodárstva, investovanie do malých poľnohospodárskych podnikov a fariem a vytvorením priaznivého prostredia pre tento typ podnikania mladých ľudí na vidieku. V tejto súvislosti sa po roku 2013 spoločná poľnohospodárska politika (SPP) zameriava na stimulovanie mladých farmárov.

Pokiaľ ide o ďalšie programové obdobie štrukturálnych fondov, hlavná pozornosť, pokiaľ ide o problematiku mládeže, je stále orientovaná na zamestnanosť. ESF má samozrejme jasnú úlohu pri plnení iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých ľudí. Členské štáty s nezamestnanosťou mladých nižšou ako 25% budú môcť čerpať z osobitného fondu 3 miliárd eur (3,2 miliardy eur v bežných cenách) na boj s nezamestnanosťou mladých v rámci Iniciatívy na podporu zamestnanosti mladých. Podpora z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu bude musieť byť doplnená o spolufinancovanie z národných zdrojov, čo má pomôcť členským štátom realizovať ich implementačné plány Záruky pre mladých.⁴

Je však potrebné urobiť oveľa viac pre to, aby finančné prostriedky EÚ a najmä štrukturálne a investičné fondy EÚ (ESIF) plne prispievali k začleňovaniu sociálne ohrozenej mládeže. Toto je ústredná téma, ktorú by mali členské štáty a regióny riešiť, aby dosiahli cieľ znížiť chudobu prostredníctvom ESIF (vrátane povinného použitia 20% ESF vyčlenených pre znižovanie chudoby). Niekoľko členov EAPN jasne poukázalo na skutočnosť, že ESIF sú v tomto ohľade nedostatočne využívané.

Úspešné projekty by skutočne mali začať riešením problému vzdelávania sociálne znevýhodnených detí, vrátane mimoškolských aktivít. Tieto projekty by mali tiež poskytovať na mieru šitú, individualizovanú podporu – poradenstvo, koučing, a to aj počas vzdelávania druhej šance a v rámci systémov informálneho a neformálneho vzdelávania.

Dôležité je tiež zabezpečiť, aby vykonávané činnosti boli skutočne odpoveďou na špecifické potreby mladých ľudí.

Pri práci so sociálne znevýhodnenými skupinami mladých ľudí by projekty mali riešiť aj problém nedostatku spoločenského kapitálu, ktorý veľmi sťažuje sociálnu integráciu a nakoniec aj dlhodobé a úspešné začlenenie na trhu práce. Z toho dôvodu by mali byť vytvorené možnosti na sieťovanie organizácií.

Je potrebné zamerať sa na všetky sociálne ohrozené skupiny mladých ľudí, vrátane Rómov, migrantov a žiadateľov o azyl. Potrebná je väčšia otvorenosť verejných a súkromných inštitúcií pre výraznejšiu podporu boja proti diskriminácii týchto skupín.

Inovačné projekty by mali byť podporované ako účinný nástroj boja proti sociálnemu vylúčeniu mladých ľudí, ako aj boja proti nezamestnanosti mladých ľudí za predpokladu, že sú zasadené do miestneho kontextu a sú riadené mimovládnyimi organizáciami, alebo sú uskutočňované s vysokou účasťou mimovládnych organizácií. Kľúčovým faktorom úspechu týchto projektov je ich dosah a ovplyvňovanie miestnych a národných politik.

⁴ Národné podiely ESF určené pre iniciatívu na podporu zamestnanosti mladých ľudí [sú k dispozícii tu](#).

Všetky vyššie uvedené možnosti sú však stále brzdené problémami, ktorým čelia (malé) mimovládne organizácie a bránia im v prístupe k financovaniu zo strany EÚ. Administratívne (papierovanie, byrokracia) a finančné (nedostatok predbežného financovania, vysoké požiadavky spolufinancovania) prekážky výrazne sťažujú mimovládnym organizáciám prístup k ESIF. Riadiace orgány by mali tieto prekážky v čo najväčšej miere odstraňovať, aby sa prístup mimovládnych organizácií k ESIF stal skutočnosťou.

Odporúčania pre Európsku úniu

1. Bojovať proti chudobe a vylúčeniu, nielen proti nezamestnanosti

- Vzdať sa domnienky, že všetky problémy začlenenia mládeže sa vyriešia ich integráciou na trhu práce, a to najmä ak sú pracovné miesta ponúkané mladým ľuďom nekvalitné a neudržateľné.
- Zmeniť politické diskusie a zo zamerania na "zamestnanosť mladých" prejsť na "začlenenie mladých" napríklad pomocou prístupu aktívneho začleňovania, na základe primeraného minimálneho príjmu, prístupu ku kvalitným službám a inkluzívnym trhom práce.

2. Predložiť skutočnú, integrovanú stratégiu pre mládež založenú na právach, so silnou zložkou sociálneho začlenenia

- Zabezpečiť, aby pri realizácii tejto stratégie nedošlo k rozštiepeniu zodpovednosti medzi inštitúcie a dokumenty, čo oslabuje jej koherenciu a ohrozuje jej účinnosť.
- Podniknúť konkrétne, primerane financované politické opatrenia pre zvlášť ohrozené skupiny mládeže.

3. Zabezpečiť, aby začlenenie mladých ľudí predstavovalo výslovné zameranie v úsilí o zníženie chudoby v rámci stratégie Európa 2020

- V rámci ročného prieskumu rastu vyzdvihnúť mládež ako skupinu, ktorá je zvlášť ohrozená chudobou a sociálnym vylúčením a venovať sa týmto otázkam v odporúčaniach pre jednotlivé krajiny (CSR);
- V Európskej platforme na boj proti chudobe a iných iniciatívach zameraných na dosiahnutie cieľa zníženia chudoby viac uprednostňovať a zviditeľňovať začlenenie mládeže, a to nad rámec vzdelávania a zamestnanosti.
- K iniciatíve Mládež v pohybe, ktorá sa v súčasnej dobe venuje len vzdelávaniu a zamestnanosti, pridať problematiku sociálneho vylúčenia a politických iniciatív.

4. Zaisťiť, aby Záruka pre mladých splnila svoj účel!

- Prostredníctvom Európskeho semestra a posúdenia národných realizačných plánov dohliadať na to, aby ponuky zamestnania a vzdelávania ponúkané mladým ľuďom, boli skutočne kvalitné.
- Zabezpečovať ďalšiu podporu a monitorovanie po tom, čo sú mladí ľudia umiestnení do zamestnania alebo na ďalšie vzdelávanie;
- Plniť ustanovenia Záruky s ohľadom na prístup k primeranému príjmu, kvalitným službám a participačným mechanizmom.

- Zabezpečiť, aby aj tí najviac vylúčení mladí ľudia, ktorí sa nevyzvedávajú, nie sú zamestnaní a nezúčastňujú sa ani odbornej prípravy, ako sú napríklad bezdomovci, boli zahrnutí do vykonávacích plánov. Ak to tak nie je, resp. ak to nie je možné, zhromažďovať a presadzovať osvedčené postupy s cieľom rozvíjať špecifické iniciatívy pre posilnenie prepojenia s trhom práce pre mladých ľudí, ktorí zažívajú bezdomovstvo.

5. Zaisťiť, aby sa mládež stala tematickou prioritou v balíčku sociálnych investícií

- Podľa modelu *Investície do detí* predložiť odporúčanie o tom, ako je možné dosiahnuť komplexné a udržateľné začlenenie mladých ľudí v rámci EÚ, s konkrétnymi návrhmi na opatrenia a realizačným plánom.

INFORMÁCIE A KONTAKTY

Pre viac informácií o tejto publikácii
a o práci EAPN v oblasti zamestnanosti prosím kontaktujte
Amana Ferro, EAPN Senior Policy Officer amana.ferro@eapn.eu

Pre viac informácií o politickej práci a postojoch EAPN prosím kontaktujte
Sian Jones, EAPN Policy Coordinator sian.jones@eapn.eu

Publikácie a aktivity EAPN nájdete na www.eapn.eu

Európska sieť proti chudobe (EAPN) je najväčšou európskou sieťou národných, regionálnych a miestnych sietí, zapájajúca mimovládne organizácie zamerané na boj proti chudobe, miestne skupiny aj európske organizácie pôsobiace v oblasti boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Bola založená v roku 1990.

EURÓPSKA SIETĚ PROTI CHUDOBE. Reprodukované je povolené s podmienkou uvedenia odkazu na zdroj. September 2014.

EAPN podporuje Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre zamestnanosť, sociálne záležitosti a začlenenie. Jeho financovanie je zabezpečené v rámci programu Európskeho spoločenstva pre zamestnanosť a sociálnu solidaritu PROGRESS (2007-2013).

Viac informácií nájdete na:

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=327&langId=en>

Informácie obsiahnuté v tejto publikácii nemusia vyjadrovať postoj Európskej komisie.

Slovenský preklad: Mgr. Alica Melicháčová

Odborná redakcia prekladu a doplnenie informácií o SR: PhDr. Zuzana Kusá, CSc. Sociologický ústav SAV – Slovenská sieť proti chudobe